

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳՀ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՏՐԱՏԵԳ

*Տարեկան ամփոփիչ հանրապետական գիրաժողովի
հոդվածների ժողովածու*

1(1)

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2018

**Հրատարակության և երաշխավորել Երևանի պետական
համալսարանի ՀՀԻ գիտական խորհուրդը**

**Խմբագրական խորհրդի կազմ
Գլխավոր խմբագիր՝**

Սիմոնյան Ա. Հ. (ՀՀ ԳԱԱ
քրթակից անդամ, պատմական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր, ԵՊՀ)

Խմբագրակազմ

Մելքոնյան Ա. Ա. (պատմական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր, ակադեմիկոս,
ՀՀ ԳԱԱ),

Քեռյան Գ. Մ. (քաղաքական գիտ.
դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ),

Քոչարով Վ. Վ. (պատմական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր, ՌԴ, Սանկտ
Պետերբուրգի պետական
համալսարան)

Սաֆրասոյան Ռ. Ա.

(պատմական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր, ակադեմիկոս,
ՀՀ ԳԱԱ),

Պետրոսյան Գ. Վ.

(բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ),

Հովսեփյան Մ. Մ.

(բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ),

Մելքոնյան Ռ. Հ. (բանասիրական
գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ, ԵՊՀ),

Ջամալյան Գ. Վ. (հոգեբանական
գիտությունների թեկնածու,
ԵՊՀ),

Հովհաննիսյան Ա. Կ.

(պատմական գիտությունների
թեկնածու, ՀՀ ՊՆ),

**Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական համալսարան**

Խմբագրության հասցեն՝

ՀՀ, 0025, Երևան,

Ալեք Մանուկյան 1,

ԵՊՀ ռազմավարական

հետազոտությունների ԳՀ

լաբորատորիա:

Հեռ.՝ 094 84-17-67

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am

publishing.y-su.am

armcsr.com

Խմբագրությունը կարող

է հրապարակել նյութեր՝

համամիտ չլինելով հեղինակների

տեսակետներին:

e-mail: info@armcsr.com,

publishing@ysu.am

Տպագրական 11.25 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 150

Հանձնված է շարվածքի՝

29.03.2018

Հանձնված է տպագրության՝

20.07.2018

**ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՁԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ 1991 Թ. ՀՈՒՆԻՍԻՑ
ՄԻՆՉԵՎ 1992 Թ. ՄԱՅԻՍ**

Անուշ Ամիրբեկյան

Ղարաքաղյան շարժման հենց սկզբում ծայրաստիճան լարված հայ-ադրբեջանական հարաբերությունները վտանգավոր էին դարձել Լեռնային Ղարաքաղի Ինքնավար Մարզի և Խորհրդային Հայաստանի բնակչության համար, ուստի՝ անհրաժեշտ էր կազմակերպել պաշտպանություն:

Հայկական սահմանների պաշտպանության համար սկսեցին ստեղծվել ջոկատներ, որոնք ենթարկվում էին ինչպես քաղաքական կուսակցություններին, այնպես էլ անկախ դաշտային հրամանատարներին: Այդ ջոկատներով դրվում էին ռազմական կառուցվածքի հիմքերը: Սրանով հաղերձ՝ մեկ միասնական զինվորական համակարգ չկար, ինչի անհրաժեշտությունը տվյալ ժամանակի կարևորագույն խնդիրներից էր:

Հայաստանի Հանրապետությունում այդ խնդիրը պետական մակարդակով որոշվեց՝ չնայած տարբեր հակասություններին: 1991 թ. մայիսի 4-ին ՀՀ կառավարության որոշմամբ ստեղծվեց կառավարությանը կից պաշտպանության կոմիտե: ՀՀ կառավարության 1991 թ. մայիսի 4-ի թիվ 326 որոշմամբ Վահան Շիրխանյանն ընտրվեց պաշտպանության կոմիտեի նախագահ: Մեկ տարի առաջ՝ 1990 թ. սեպտեմբերի 20-ին, ձևավորվել էր ներքին գործերի նախարարության հատուկ գործերի 1-ին գունդը, որի հրամանատար էր նշանակվել գնդապետ Սերգեյ Առաքելյանը:

ՀՀ Նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանի՝ 1991 թ. դեկտեմբերի 4-ի հրամանագրով ստեղծվեց պաշտպանության նախարարություն, իսկ 1991 թ. դեկտեմբերի 5-ի հրամանագրով պաշտպանության նախարար նշանակվեց Վազգեն Սարգսյանը: ՀՀ-ում սկսված էր զինված ուժերի համակարգի ստեղծումը:

Նույն ժամանակահատվածում Ղարաքաղում իրավիճակն այլ էր, քանի որ կային անջատ գործող ջոկատներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի խողովակներով ենթարկվում էին Հայ Հեղափոխական Դաշնակցությանը, երևանյան կենտրոնական իշխանություններին և

վերջինիս առնչակից դարաբաղյան վերնախավահատվածին¹: Չնայած ծագումնաբանական այսօրինակ բազմազանությանը՝ ինքնապաշտպանական ուժերի հրամանատարությանը հաջողվում էր քիչ քե շատ նշանակալի մարտական գործողություններից առաջ մոբիլիզացնել առկա ուժերը:

Մարտական գործողությունների կորորդինացման համար 1991 թվականի հունիսին Վազգեն Սարգսյանը Ղարաբաղ է ուղարկում ՀՀ Պաշտպանության կոմիտեում ծառայող կադրային զինվորականներ Արկադի Տեր-Թադևոսյանին և Ռ-աֆայել (Ֆելիքս) Գգոդյանին: Ռ. Գգոդյանն ուղարկվում է Շահումյանի, Ա. Տեր-Թադևոսյանը՝ Մարտակերտի շրջան:

Ղարաբաղում դրությունը բարդանում էր «Օդակ» գործողության պատճառով, Հադրոթի շրջանում արդեն հայաթափվել էր 14 գյուղ², հերթը Տողինն ու Սարինշենինն էր, որոնք արդրեջանական կողմի համար կարևոր հենակետեր կդառնային՝ շրջանն ամբողջությամբ հայաթափելու ճանապարհին: Հոկտեմբերին իրավիճակը լարված էր հատկապես Տողում, որտեղ ՄՀՆՁ-ականներն ամսի 16-ին սպանել էին Դանիելյանների ընտանիքի 5 անդամներին³ և ժամանակավել բնակչությանը՝ գյուղից հեռանալու համար:

Առհասարակ Հադրոթը կարևոր հենակետ էր, անհրաժեշտ էր պաշտպանել այն, ուստի՝ շրջանի պաշտպանության համար ԼՂՀ ինքնապաշտպանության ուժերի կոմիտեի նախագահ Սերժ Սարգսյանն Արկադի Տեր-Թադևոսյանին համապատասխան հանձնարարություն է տալիս:

Այդ նույն ժամանակ Դաշնակցության անդամները՝ Արթուր Սկրտչյանի, Լևոն Մելիք-Շահնագարյանի, Վալերի Բալայանի, Արթուր Աղաբեկյանի, Ժաննա Գալստյանի և այլոց գլխավորությամբ, եկել էին Տող՝ գյուղն ազատագրելու առաջարկով:

Այսպիսով, Ղարաբաղում առաջին անգամ տարածքի ազա-

¹ ՀՅԳ ջոկատները չէին ենթարկվում պաշտպանության կոմիտեին, 1989 թ.-ից գործում էին նաև երկու անկախ կազմակերպություններ՝ «Ազատագրական բանակը» (հիմնադիր հրամանատար՝ Լեոնիդ Ազգալոյան), և «Հայոց ազգային բանակը» (հրամանատարներ՝ Ռ-ազմիկ Վասիլյան, Վարդան Վարդանյան):

² Տես **Жирохов М.**, Меч и огонь Карабаха, Москва, 2012, էջ 74:

³ Տես **Աբրահամյան Վ.**, Ղարաբաղի ազատագրումը Տողից է սկսվել, «Հայր», 20.11.2006, <http://hetq.am/arm/news/11993/xarabaxi-azatagrumy-toxic-e-sk svel.html>, հղվել է 23.11.2017 թ.:

տագրման վերաբերյալ հարց է բարձրացվում, և համատեղ ուժերով մեկ հրամանատարության ներքո տեղի է ունենում մարտական գործողություն: Կազմավորվում է միացյալ շտաբ, որտեղ կազմակերպվում է հետախուզության անցկացումը, որն իրականացնում էին հարձակվող ջոկատների հրամանատարները, կազմակերպվում է կապի ապահովումը, բժշկական ծառայությունը, կրակային պատրաստությունը, ճանապարհների ակննապատումը, մարտական քարտեզի և գործողության քարտեզի ստեղծումը: Ջոկատներն ստանում են մարտական առաջադրանք և հրաման: Տողի գործողությունից (30.10.1991)⁴ 15 օր անց նույն կազմով և գործելաճով ազատագրվեց Սարինշենը (15.11.1991)⁵: Այս երկու գործողությունների շնորհիվ կանխվեց Տողում և Սարինշենում հենակետ ստեղծելու հակառակորդի ծրագիրը, որտեղ պետք է ուժեր կենտրոնացվեին՝ Հաղրութ քաղաքը և շրջանը գրավելու համար:

Տարածքի ազատագրումը սառն ընդունվեց Հայաստանի պաշտպանության կոմիտեի շտաբի կողմից⁶: Պաշտոնական Երևանը փորձում էր բանակցային, խաղաղ ճանապարհով լուծում տալ դարաբաղյան հարցին, սակայն իրադարձությունների զարգացումն արդեն իսկ հուշում էր, որ այլ ելք չկա, քան զենքի միջոցով պայքարել ադրբեջանական զինված խմբավորումների դեմ:

Երկու գործողություններից հետո ինքնապաշտպանական գործի կազմակերպիչներից Մերժ Սարգսյանն Արցախի պաշտպանության հետագա կազմակերպման համար Ստեփանակերտ է կանչում Արկաղի Տեր-Թադևոսյանին: Ստեփանակերտում ստեղծվում է շտաբ⁷, որը հաստատվում է հրամանով (հրաման 1):

⁴ Տես **Ամիրբեկյան Ա.**, Ամեն ինչ այսպես է եղել, մաս 1-ին, Երևան, 2014, էջք 20-26:

⁵ Տես **Ամիրբեկյան Ա.**, Ամեն ինչ այսպես է եղել, մաս 2-րդ, Երևան, 2014, էջք 28-36:

⁶ Տես **Խաչատրյան Հ., Ղազարյան Գ., Մարգարյան Ս.**, Հաղթանակներն՝ ինչպես եղել են, Երևան, 2008, էջ 362, **Сефилян Ж.**, В этом мире не все решают материальные факторы, Информационный журнал Анив, Ереван, 2011, N5, էջ 51:

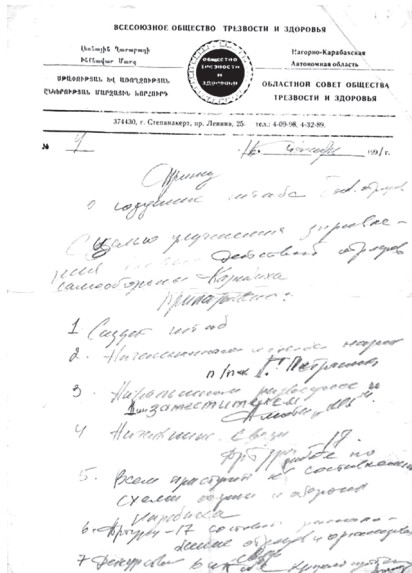
⁷ Փաստաթղթերը վերցված են Արկաղի Տեր-Թադևոսյանի անձնական արխիվից:

«Հրաման

Շտաբի ստեղծման վերաբերյալ՝ մարտական ջոկատների համար
N4
16 դեկտեմբերի, 1991 թ.

Ղարաբաղի պաշտպանության համար ջոկատների մարտական գործողությունները բարելավելու նպատակով հրամայում եմ ստեղծել շտաբ, շտաբի պետ նշանակել փոխգնդապետ Գեորգի Պետրոսյանին, հետախուզության պետ և առաջին տեղակալ՝ Աշոտ «ՄԲ», կապի պետ՝ Արթուր-17, բոլորն անցնեն Ղարաբաղի պաշտպանության համար կազմվող միսեմայի աշխատանքներին, Արթուր-17-ին՝ կազմել ջոկատների գտնվելու վայրը և կապը, կապի ապահովումը՝ շուրջօրյա»

Արկաղի»

(Հրաման 1)

Շտաբում աշխատում էին Ստեփանակերտի պաշտպանության կազմակերպմամբ, որը ևս հաստատվեց հրամանով՝ հետևյալ վերնագրով՝ «Ստեփանակերտի պահպանության և պաշտպանության վերաբերյալ» (հրաման 2):

«Հրաման

բ. Ստեփանակերտի անվտանգության և պաշտպանության կազմակերպման վերաբերյալ

№6

20 դեկտեմբերի, 1991 թ.

բ. Ստեփանակերտ

Հակառակորդը քաղաք Ստեփանակերտը ենթարկում է զանգվածային հրթիռահրետանային արկակոծման՝ Շուշիի, Քյոսալարի, Կրկժանի, Ջանհասանի (ձեռագիրն անընթեռնելի է, վերականգնված է ըստ իմաստի – խմբ.), Մալիբեյլիի, Խոջալուի ուղղություններից, փորձում է բարոյալքել Ստեփանակերտի բնակչությանը և ստեղծել հարմար դրություն՝ գրավելու ԼՂՀ մայրաքաղաքը:

Հակառակորդի պլանները ձախողելու և նրան ջախջախիչ հարված հասցնելու համար հրամայում են

ստեղծել պաշտպանական ամրություններ՝ համաձայն ավելի վաղ տեղերում արված մշակումների:

Ուժերի և միջոցների հաշվարկը՝ ըստ գրաֆիկ 1-ի:

Ավագ նշանակել Վիկտոր Պետրոսյանին:

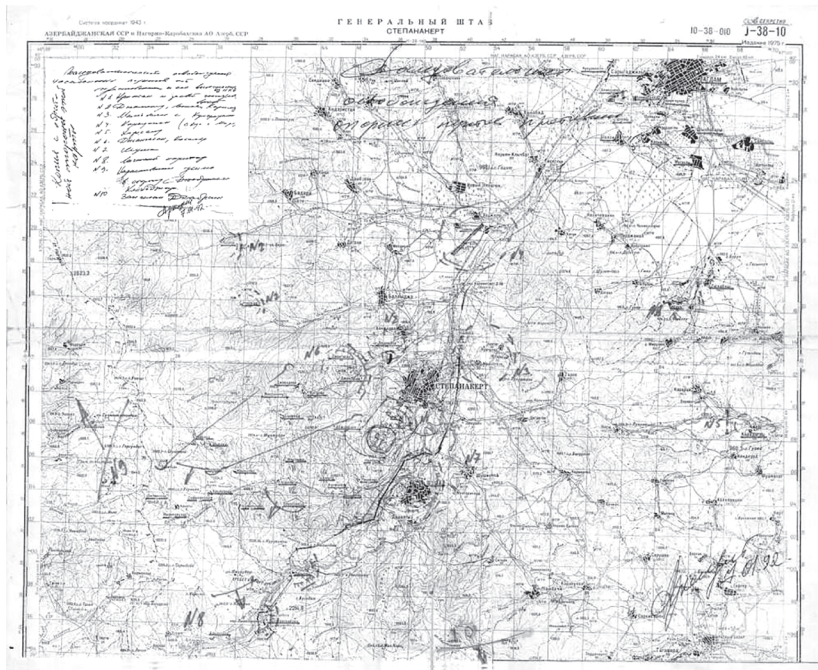
Բեկորին՝

ա) առանձնացնել 10 հոգանոց մեկ ջոկատ + 1 նոնակաձիգ՝ պաշտպանական N 2 ամրության համար,

բ) առանձնացնել հետախուզական խումբ՝ Մալիբեյլիի ուղղությամբ հակառակորդի գործողությունների վերաբերյալ տեղեկություններ իմանալու համար,

գ) պատրաստ լինել՝ հակառակորդին Մալիբեյլիում ոչնչացնելու համար:

Մալիբեյլիի ազատագրման գործողությանը և դեկավարմանն օգնություն ցույց տալու համար Վալերի Բալայանին (ձեռագիրն անընթեռնելի է, վերականգնված է ըստ իմաստի – խմբ.)՝ ձեռնամուխ լի-

(Զարտիկ 1)

«Կրկժան և գլխավոր բարձունքների գրավում,
 Ջամիլու, Լեսնոյ, Կարագյավ,
 Մալիբեյլի, Ղուշուլար,
 Ղարադաղլու (կապ Մարտունու հետ),
 Խոջալու,
 Ջանհասան, Քյոսալար,
 Շուշի,
 Լաչինի միջանցք,
 Քյալբաջարի ուղղությամբ ուժերի կենտրոնացում,
 Ջանգելան, Ջաբրայիլ Արկադի 7.01.1992»:

Ողջ փաստաթղթերը, որոնք դուրս էին գալիս շտաբից, համաձայնեցվում էին բոլոր ջոկատների հրամանատարների հետ:

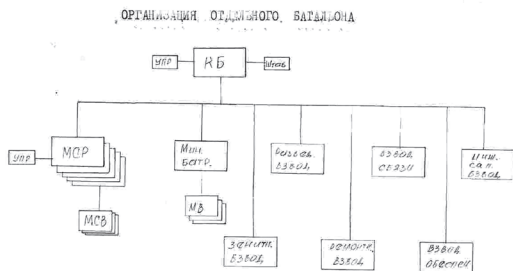
Միացյալ մարտական գործողություններով Կրկժանի ազատագրումից հետո (20-21.01.1992 թ.) Արցախի Գերագույն խորհրդի առա-

ջին նախագահ Արթուր Սկրտչյանն իր մոտ է հրավիրում Արկաղի Տեր-Թադևոսյանին, ԼՂՀ ազգային անվտանգության առաջին պետ Աշոտ Խաչատրյանին, Արցախի գերագույն խորհրդի պաշտպանության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողովի նախագահ Վալերի Բալայանին, արտաքին գործերի մշտական հանձնաժողովի նախագահ Լևոն Մելիք-Շահնազարյանին: Արթուր Սկրտչյանը նրանց հայտնում է, որ պետությունը գումար ունի⁸ և պատրաստ է վճարել ազատամարտիկներին, որի կարիքը նրանք ունեն: Արկաղի Տեր-Թադևոսյանը հայտնում է, որ Վալերի Բալայանի գլխավորած հանձնաժողովը պետք է զբաղվի այդ գործով, և նախ՝ բանակի կառուցվածքը պետք է ստեղծվի, որի մեջ կմտնի ֆինանսական ծառայությունը, պետք է գրվեն ջոկատներում ծառայող ազատամարտիկների ցուցակները, քանզի հնարավոր չէ գումարները բաշխել առանց ջոկատների հրամանատարների ստորագրության: Արթուր Սկրտչյանն առարկում է՝ ասելով, որ այդ հանձնաժողովը երկրի սահմանների ամրապնդմամբ է զբաղված, իսկ Տեր-Թադևոսյանի գլխավորած շտաբում գրագետ կադրային սպաներ կան և կարող են միասին որոշել բանակի կառուցվածքը և հիմնվելով եղած ջոկատների և վաշտերի վրա՝ ստեղծել գումարտակներ և գնդեր: Արթուր Սկրտչյանի հետ հանդիպումից հետո պաշտպանության կոմիտեում տեղի ունեցած նիստի ժամանակ Արկաղի Տեր-Թադևոսյանն այս մասին զեկուցում է պաշտպանության կոմիտեի նախագահ Սերժ Սարգսյանին: Վերջինս դրական է արձագանքում առաջարկին⁹:

Չինված ուժերի նախնական կառուցվածքը կյանքի կոչելու համար ընտրվեցին ռազմական գործին ծանոթ, կադրային զինվորականներ՝ Ռաֆայել Գոզոյանի գլխավորությամբ: Սերժ Սարգսյանի հրամանով կազմավորված առաջին գնդի հրամանատար նշանակվեց նախկին ԽՍՀՄ ստեփանակերտյան 366-րդ մոտոհրաձգային գնդում գումարտակի հրամանատարի պաշտոնում ծառայած Սեյրան Օհանյանը: 1992 թ. հունվարի 24-ին Ս. Օհանյանը ներկայացրեց առանձին գումարտակի կազմակերպումը (նկար 1):

⁸ Տես **Арутюнян В.**, Флаг над Чинарой, Ереван, 2006, էջք 24-25:

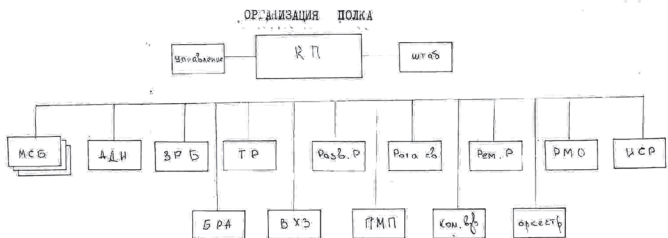
⁹ Հուշագրական հարցազրույց 1991-1992 թթ. ԱԻՊՈՒ հրամատար Արկաղի Տեր-Թադևոսյանի հետ, 22.11.2015 թ.:

*Օրոշում! Ընտանիքի և
հարազատների հետ
վերադառնալու համար
24.01.92.*

Նկար 1. Մտանքին գումարարկի կազմակերպումը

Դրա վրա Ա. Տեր-Թադևոսյանը գրեց. «Օհանյան, վստահ և արագ կազմավորիր ԱԻՈւ 1-ին գունդը», ստորագրություն, 24.01.92 թ.: Հաջորդ օրը Սեյրան Օհանյանը ներկայացրեց գնդի կազմակերպումը (նկար 2):

*Օրոշում
25.01.92.*

Նկար 2. Գնդի կազմակերպումը

Ծանոթանալուց հետո Ա. Տեր-Թադևոսյանը գրեց՝ «Համաձայն եմ», ստորագրեց, 25.01.92 թ.:

Գումարտակի և գնդի կառուցվածքը ստեղծելուց հետո՝ փետրվարի 2-ին, Սեյրան Օհանյանը հայտ ներկայացրեց առանձին գումարտակի դրամական միջոցների վերաբերյալ (նկար 3):

"УТВЕРЖДАЮ"

КОМАНДУЮЩИЙ ВОЙСКОМ
 =ТЕР-ТАТЕВОСЯН=
 2.02.92

Յ Ա Ն Վ Կ Ա
 денежное содержание отдельного
 взвального

№№ п/п	По воинскому званию	личный состав	должност- ной оклад	по воин- скому званию	всего на месяц	итого сумма
1.	Подполковник	1				
2.	Майор	5				
3.	Капитан	7				
4.	Лейтенант	30				
5.	Прапорщик	16				
6.	Сержант	85				
7.	Поддат	551				
Итого :		695	X 400 руб			

КОМАНДИР ПОЛКА

[Signature] =ՕՂԱՆԻ Տ. =

ՀԳՐ
 Կատարված զեմուս
 հաշվարկներով
 համաձայն
 2.02.92

Նկար 3. Հայտ առանձին գումարտակի դրամական միջոցների վերաբերյալ

Փաստաթղթի վրա Ա. Տեր-Թադևոսյանն արձանագրեց. «ՖՀՊ (ֆինանսական հարցերի պետ). յուրաքանչյուրին հատկացնել 400 ռուբլի ամսական գումար», ստորագրեց, 2.02.92 թ.:

Այդ նույն օրը Սեյրան Օհանյանը ներկայացրեց նաև հայտ ԼՂՀ ԻՌԻ սպաների և անձնակազմի ֆինանսական միջոցների վերաբերյալ (նկար 4):

"УТВЕРЖДАЮ"

КОМАНДУЮЩИЙ С. =
 ТЕР-ТАДВОСЯН =
 2.02.92

ЗАЯВКА
 денежное содержание офицеров и личного состава СС «ЛР»»

№№ ПП	По воинскому званию	личный состав	должност-ной оклад	по воин-скому званию	всего на месяц	ИТОГО СУММА
1.	Подполковник	1				
2.	Подполковник	6				
3.	Майор	7				
4.	Капитан	24				
5.	Ст. лейтенант	4				
6.	Лейтенант	64				
7.	Прапорщик 1 разряд	28				
8.	Прапорщик 2 разряд	17				
9.	Св.сержант	72				
10.	Сержант	158				
11.	Рядовой	1127				
И Т О Г О		1508	X	400 руб		

КОМАНДИР ПОЛКА / =ОГАНЯН С. =

Նկար 4. Հայտ ԼՂՀ ԻՌԻ սպաների և անձնակազմի ֆինանսական միջոցների վերաբերյալ

Դիմումի վրա Ա. Տեր-Թադևոսյանը գրեց.
 «ՖՀՊ

Մինչև կառավարության որոշման ընդունումը բոլորին հատկաց-
 նել դրամական միջոցներ՝ ամսական 400 ռուբլի»:
 2.02.92 թ.

Պահանջվեց 20 օր, որ ստեղծվեն և լրացվեն ազատամարտիկների ցուցակները՝ գումարներն ստանալու համար: Հրամանատարների մեծ մասը ներկայացրեց ցուցակները: Փետրվարի 22-ին Ա. Տեր-Թադևոսյանը ֆինանսական հարցերի պետին ցուցում տվեց (նկար 5):

«1. 03.92 թ.-ից դրամական միջոցները տալ ներկայացված ցուցակին համապատասխան՝ առանց 7-րդ կետի», ստորագրություն՝ Արկադի, 22.02.92 թ.:

НАГОРНО-КАРАБАХСКИЙ ОБЛАСТНОЙ СОВЕТ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ

ПОСТОЯННАЯ КОМИССИЯ

по _____

№ _____ 198 г.

Handwritten initials/signature

*1. Дополнение к списку
Ханке с 03.92
выданных по приказу
бывш. министра без 7 пункта*

Handwritten signature and date 22.02.92

ПОСЛАНО:

Նկար 5. Ցուցում

Նույն օրը հերթական անգամ Արթուր Սկրտչյանը եկավ Ստեփանակերտի շտաբ, որտեղ տվյալ օրվա վերաբերյալ շրջանների իրավիճակին ծանոթանալուց հետո Ա. Տեր-Թադևոսյանը նրան ասաց, որ ԼԳՀ պաշտպանության կազմակերպման համար շտաբում աշխատանքը շատ է, և ֆինանսական միջոցները պետք է փոխանցվեն Վալերի Բալայանի գլխավորած հանձնաժողովին: Արթուր Սկրտչյանը համաձայնում է և խնդրում արագ կազմակերպել ստորաբաժանումներ (գումարտակ և գունդ):

Համատեղ գործողություններով ստեղծվեցին մարտական և թիկունքային ապահովման ստորաբաժանումներ: Եղած կառուցվածքին գումարվեցին նորերը.

1. դաշնակցական վաշտի հրամանատարն էր Աշոտ Ղուլյանը,
2. ՀՀՇ-ի վաշտի հրամանատարն էր Կարո Բաբայանը,
3. «Ազգային ճակատ» վաշտը ղեկավարում էր Մուրադ Պետրոսյանը,
4. որևէ կազմակերպության կամ քաղաքական ուժի չենթարկվող ջոկատի հրամանատարն էր Գագիկ Սարգսյանը¹⁰:

Այնուհետև ստեղծվեցին այլ մասնագիտացված և մարտական միավորներ (այդ թվում՝ ՀՕՊ ստորաբաժանում, փրկարարական, բուժժառայության, վերանորոգող-էվակուացիոն միավորներ): Ստեղծվեց նաև ուսումնական կենտրոն, որտեղ զինվորական պատրաստության դասընթացներ էին անցկացվում: Այն ղեկավարում էր մայոր Վոլոդյա Սկրտչյանը (նկար 7):

«Գնդապետ Ա. Լաչինյանին, մայոր Մելքունյանին, մայոր Սկրտչյանին, ավագ լեյտենանտ Հայրյանին

1. Ուսումնական կենտրոնի ստեղծում, քաղաքացիական բնակչության՝ լեռնային պայմաններում մարտական գործողությունների վարման պատրաստության ուսուցում:

2. Ծրագիրը և դասացուցակը ներկայացնել ինձ՝ հաստատելու համար, պատասխանատու՝ Սկրտչյան:

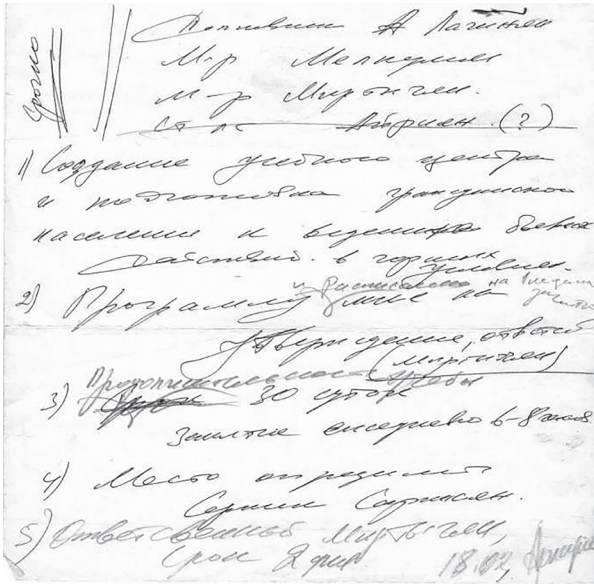
3. Ուսուցման ժամկետը՝ 30 օր, պարապմունքները՝ ամեն օր՝ 6-8 ժամ:

4. Տեղը որոշել Մերժ Սարգսյանի հետ:

5. Պատասխանատու՝ Սկրտչյան:

2 օրվա ընթացքում» 18.02, Արկադի:

¹⁰ Տես Վարդումյան Հ., Շուշիի ազատագրումը, Երևան, 2007, էջ 37:

Նկար 7.

Հատկանշական է, որ զինվորական ստորաբաժանումներից գուզրնթաց՝ ձևավորվում էր նաև ռազմական բժշկության կառույցը: Մինչ այդ գործող դաշտային հիվանդանոցը բժիշկ Վալերի Մարտիսյանի նախաձեռնությամբ դառնում էր զինվորական կառուցվածքի մի մասը:

Համակարգելով եղած ուժերի հիմնական մասը¹¹, ստեղծելով նոր ստորաբաժանումներ և գործելով մեկ հրամատարության ներքո՝ հնարավոր եղավ հետագա մարտական գործողություններն անցկացնել ռազմական օրենքին համապատասխան, գործել միասնաբար: Դրա ապացույցը Շուշիի ռազմական գործողությունն է, որը ցույց տվեց, որ ձևավորվող ռազմական կառուցվածքը կենսունակ է, ուստի՝ ոչ պատահականորեն հենց Շուշիի ազատագրման օրն էլ ներկայումս նշվում է միաժամանակ որպես Պաշտպանության բանակի տոն:

¹¹ Կային ջոկատներ, որոնք այդպես էլ չցանկացան գործել մեկ հրամանատարության ներքո:

Բանալի բառեր - *Արցախյան պատերազմ, Պաշտպանության բանակ, Հայասրան, Ադրբեյջան*

АНУШ АМИРБЕКЯН - ПРОЦЕСС ОБЪЕДИНЕНИЯ ВОЕННЫХ СИЛ НАГОРНОГО КАРАБАХА В ПЕРИОД С ИЮНЯ 1991 Г. ПО МАЙ 1992 Г.

В данной статье анализируется ранний этап становления армии в Арцахе, которая совпадает с военными действиями зимой 1991-1992 гг., нацеленными на прорыв блокады Степанакерта. С помощью ранее неопубликованных документов автор представляет последовательную организационную работу ответственных государственных органов в деле строения армии.

Ключевые слова: *Карабахская война, Армия Обороны Арцаха, Армения, Азербайджан*

ANUSH AMIRBEKYAN - THE PROCESS OF UNIFICATION OF THE ARMED FORCES OF NAGORNO-KARABAKH (JUNE, 1991 - MAY, 1992)

The article elucidates the early stages of army-building process in Artsakh (Karabakh). The latter coincides with the military actions in the winter months of 1991-1992, aimed at breaking the siege of Stepanakert by the Azerbaijani forces. By the means of previously unpublished archival documents, the author scrutinizes the positive role of the responsible state bodies in the army-building works.

Key words: *Karabakh war, Artsakh's Defence Army, Armenian, Azerbaijan*

Բովանդակություն

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աննա Բաբայան

«ԽՈՋԱԼՈՒԻ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ»
ԱԴԲԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԻՖԻ ՇՈՒՐՋ..... 3

Անուշ Ամիրբեկյան

ԼԵՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՁԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ ԸՆԹԱՅՔԸ 1991 Թ. ՀՈՒՆԻՍԻՑ
ՄԻՆՉԵՎ 1992 Թ. ՄԱՅԻՍ 22

Էրիկ Դավթյան

ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ՀԱՄԵՄՏԱՏԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ. ԲԱՑԱՏՐԵԼՈՎ
ՀԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 37

ԲԱՆԱԿ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Արծրուն Հովհաննիսյան

ԱԹՄ-ՆԵՐԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐԴԻ
ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐՈՒՄ..... 49

Սերոբ Բազիկյան

ՉԺՈՒԳԵ ԼՅԱՆԻ ՌԱԶՄԱՐՎԵՍՏԸ..... 70

Էդգար Էլբակյան

ՊԲ 23524 ՉՈՐԱՄԱՍԻ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ 2016 Թ.
ԱՊՐԻԼՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ 84

Վլադիմիր Պողոսյան

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՉՈՐՐՈՐԴ
ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆ ԱՊՐԻԼՅԱՆ ՄԱՐՏԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՐԵՐԻՆ 93

ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԵՎ ԳԼՈՔԱԼ ՉԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐ

Վարուժան Գեղամյան

«ՆՈՐ ՌԵԻՍԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ». Ռ. Թ. ԷՐԴՈՂԱՆԻ ԱՆՉԻ
ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ..... 101

Վիկտոր Բոչարով
 ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՍԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.
 ՆՈՐ ՀՈՐԻՉՈՆՆԵՐ 112

Էդգար Էյբակյան
 ԹՈՒՐԲԻԱՅԻ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԵՏ
 «ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԳԱՐՆԱՆ» ՀԱՄԱՇԱՐՈՒՄ 118

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Ալվինա Աղաբաբյան
 ԳԱՐԱԲԱԳՅԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ
 ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՍԱՄՈՒԼՈՒՄ..... 141

Սամվել Մարտիրոսյան
 ԱԴԻԲԵՋԱՆԻ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՀԱՔԵՐԱՅԻՆ
 ՆԵՐՈՒԺԻ ՄԱՍԻՆ 165

Գավիթ Ջամալյան
 ԱԴԻԲԵՋԱՆԻ ՀԵՏ ՀԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ.
 ՃՇԳՐԻՏ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՂ ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ
 ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՁ 171

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳՀ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՄՏՐԱՏԵՔ

*Տարեկան ամփոփիչ հանրապետական գիրաժողովի
հոդվածների ժողովածու*

1(1)

Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալաբյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Աղաբաբյանի
Սրբագրումը՝ Ա. Աղաբաբյանի

Տպագրված է «ՄԻՍՄԱ» ՍՊԸ-ում:
ք. Երևան, Հանրապետության 49, 7/1

Ստորագրված է տպագրության՝ 18.07.2018:
Չափսը՝ 60x84 ¹/₁₆: Տպ. մամուլը՝ 11.25:
Տպաքանակը՝ 150:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1
www.publishing.am